

वाढत्या थंडीत कोंबड्यांची अशी करा जपणूक

डॉ. गणेश काळुसे
विषय विशेषज्ञ
(पशुसंवर्धन व दुग्धव्यवसाय),
डॉ. सी.पी. जायभाये
(मो.नं. ९०११०२१२८०)
कृषी विज्ञान केंद्र, बुलढाणा

बऱ्याचदा हिवाळ्यामध्ये तपमान मोठ्या प्रमाणावर घटल्यामुळे कोंबड्यांवर अतिरिक्त ताण येतो. त्यामुळे उत्पादनात घट होऊन पक्ष्यांची रोगप्रतिकारशक्ती कमी होते व अंडी उत्पादनात घट येते. ऋतुमानानुसार हवामानात होणाऱ्या अचानक बदलांमुळे पक्ष्यांच्या वर्तणुकीमध्ये वातावरणाशी समरस होण्यासाठी बदल होत असतात. या सान्याचा विचार करून उपाययोजना ठरवावी लागते.

विशेषतः कोंबड्या या इतर पाळीव पशुपक्ष्यांच्या मानाने आजारांना लवकर व मोठ्या प्रमाणात बळी पडतात. त्यामुळे कोंबड्यांची प्रत्येक ऋतुमध्ये विशेष काळजी घेऊन व्यवस्थापनामध्ये योग्य बदल करावा लागतो. कोंबड्यांमध्ये विषाणुजन्य, जिवाणुजन्य, प्रजीवजन्य, पोषण तत्त्वांच्या कमतरतेमुळे होणारे आजार तसेच ऑप्लार्टॉक्सिकोसिस व इतर विषबाधा आढळतात.

आजार प्रादुर्भावामुळे कोंबड्यांचे वजन घटणे, पक्ष्यांचा मृत्यू होणे अशा समस्यांमुळे कुक्कुटपालकाचे खूप मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक नुकसान होते. म्हणून कोंबड्यांचे विविध रोगांपासून संरक्षण करण्यासाठी रोगनियंत्रक उपाययोजना करणे गरजेचे आहे. बऱ्याचदा हिवाळ्यामध्ये तपमान मोठ्या प्रमाणावर घटल्यामुळे पक्ष्यांवर अतिरिक्त ताण येतो. त्यामुळे उत्पादनात घट होऊन पक्ष्यांची रोगप्रतिकारशक्ती कमी होते व अंडी उत्पादनात घट येते. ऋतुमानानुसार हवामानात होणाऱ्या अचानक बदलांमुळे पक्ष्यांच्या वर्तणुकीमध्ये वातावरणाशी समरस होण्यासाठी बदल होत असतात. या सान्याचा विचार करून उपाययोजना ठरवावी लागते.

रोगकारक परजीवींची संख्या वाढते

पक्ष्यांच्या थंडीपासून बचावासाठी शरीरात ऊर्जा (ऊब) तयार करण्यासाठी पक्षी पंखाखाली पाय घेऊन मान पंखामध्ये घेऊन बसतात, खाद्य जास्त प्रमाणात खातात व पाणी कमी प्रमाणात पितात. अतिथंडी व शेडमधील ओलसरपणामुळे शेडमध्ये रोगकारक जिवाणू

व परजीवींची संख्या वाढते. या जिवाणू आणि परजीवींशी संपर्क येऊन कोंबड्यामध्ये रोग उद्भवतात व मोठ्या प्रमाणात नुकसान होते. हिवाळ्यामध्ये रोग उद्भवण्याचे प्रमाण, रोगी पक्ष्यांचे प्रमाण व मृत्यूदर हा मुख्यतः व्यवस्थापनाच्या प्रकारावर व पक्ष्यांना केलेल्या लसीकरणावर अवलंबून असते.

विविध हवामानातील बदलांशी समरस होण्यासाठी पक्ष्यांचे वय तितकेच महत्त्वाचे असते. दोन महिन्यांच्या आतील (हा मुख्य वाढीचा काळ आहे) आणि सहा महिन्यांच्या वरील वयाचे पक्षी (वयात येणारे पक्षी) हे संसर्गजन्य आजारांना जास्त प्रमाणात बळी पडतात. कोंबड्यांमध्ये हिवाळ्यातील आजारांमध्ये मुख्यतः श्वसनास त्रास होणे, तणावाखाली असणे, नैराश्य असणे, हगवण, खाद्य न खाणे, विखुरलेले पंख, सुजलेला चेहरा व पाय पुढे घेऊन पडून राहणे यासारखी लक्षणे आढळतात. अशी लक्षणे बऱ्याच रोगांमध्ये आढळतात. त्यामुळे रोगनिदान करणे अवघड होते. हिवाळ्यामध्ये मुख्यतः आय.बी.डी (गंबोरो), फाऊल पॉक्स, फाऊल कॉलरा, ई. कोलाय, सालमोनेला हे रोग आढळतात.

‘कोल्ड स्ट्रोक’चा वाढता धोका

अतिथंडीमध्ये हवेतील आर्द्रता वाढते. त्यामुळे गादी साहित्य तसेच खाद्यामध्ये कवकांची/बुरशीची वाढ होते. यामुळे अँस्परजिलेसिस रोगाची लागण होऊन, हिरव्या आणि पिवळ्या रंगाच्या गाठी फुफ्फुसात निर्माण होऊन श्वसनामध्ये अडथळा येतो. हिवाळ्यामध्ये पक्ष्यांच्या जास्त प्रमाणात आजारी पडण्याच्या

प्रमाणाला शेडमधील अनियंत्रित हवामान कारणीभूत ठरते. शेड व्यवस्थापन नीट नसणे, शेडमध्ये पुरेशी हवा खेळती न राहणे, एका ठिकाणी जास्त पक्षी ठेवणे, कमी खाद्य पुरवठा करणे हे घटक कोंबड्या आजारी पडण्यास कारणीभूत ठरतात.

कोंबड्यांपासून चांगल्याप्रकारे उत्पादन मिळविण्यासाठी शेडमधील तापमान २१ ते २३ अंश से. पर्यंत राहणे आवश्यक आहे. परंतु थंडीमध्ये काही भागातील तापमान २१ अंश से. पेक्षा खूप कमी होते, अशावेळी पक्ष्यांना शरीर तापमान नियंत्रित ठेवण्यासाठी जादा ऊर्जेची गरज असते. हिवाळ्यामध्ये जर तापमान खूपच कमी झाले तर पक्षी कोल्डस्ट्रोकेने (थंडीच्या कडाक्याने) मृत्यूमुखी पडतात. त्यामुळे हिवाळ्यात पक्ष्यांची काळजी घेणे अत्यंत गरजेचे आहे.

रोग नियंत्रणासाठी उपाययोजना

हिवाळ्यामध्ये शरीर तापमान टिकविण्यासाठी व उबदारपणासाठी पक्षी जास्त प्रमाणात खाद्य खातात. यामुळे खाद्यावरील खर्च जास्त होतो तसेच ऊर्जा तयार करण्यासाठी न लागणारी पोषणतत्त्वे वाया जातात. त्याकरिता खाद्यावरील खर्च कमी करण्यासाठी व खाद्याचा अपव्यय टाळण्यासाठी ऊर्जायुक्त खाद्यपदार्थ जसे तेल, स्निग्ध पदार्थ, प्रथिने यांचे खाद्यातील प्रमाण वाढवावे व इतर पोषणतत्त्वांचे प्रमाण तितकेच ठेवावे.

शेडमध्ये दोन्ही बाजूच्या जाळ्यांना पडदे लावावेत. हे पडदे रात्री व पहाटे थंड हवेच्या वेळी बंद करावेत.

दुपारी थोडी उष्णता असते त्यावेळी पडदे उघडावेत.

शेडमधील तापमान विजेचे बल्ब, शेगडी किंवा ब्रूडरच्या साहाय्याने वाढवावे.

लोडशेंडिंगच्या काळात शेडमधील तापमान वाढविण्याकरिता तातडीची सुविधा म्हणून जनरेटर, बॅटरीची सोय करावी.

मुक्त शेडमध्ये कोंबड्यांना पूरक खाद्य द्यावे. जेणेकरून पोषणतत्त्वांची कमतरता होणार नाही.

पक्ष्यांना पिण्यासाठी कोमट पाणी उपलब्ध करून द्यावे. जेणेकरून खाद्य खाण्याचे प्रमाण वाढून कोंबड्यांच्या शरीरातील ऊर्जा टिकवण्यास मदत होते.

बऱ्याचवेळा शेडमध्ये पाणी सांडून गादी साहित्य ओले झाल्यास व शेडमधील आर्द्रता वाढल्यास गादी साहित्यामध्ये जंताची अंडी तयार प्रत्येक तीन महिन्याला जंतनिर्मूलन करणे फायदेशीर ठरते. तसेच गादी साहित्य नेहमी कोरडे ठेवण्यासाठी प्रयत्न करावेत.

शेड तयार करताना कोंबड्यांचे प्रत्येक ऋतुमध्ये योग्य व्यवस्थापन करता येईल, असे शेड नियोजनपूर्वक तयार करावे. तसेच शेडमध्ये हवा खेळती राहिल याचीही काळजी घ्यावी.

ठरवून दिल्याप्रमाणे कोंबड्यांना नियमित लसीकरण करून घ्यावे. अधिक माहितीसाठी जवळच्या पशुवैद्यकाशी संपर्क करावा.

ज्या ज्या वेळी हवामानात अचानक बदल होऊन पक्ष्यांवर ताण येतो, त्यावेळी पक्ष्यांच्या आहारात इलेक्ट्रोलाईट्स व 'ब' जीवनसत्त्वाचा वापर करावा, जेणेकरून पक्ष्यांवरील ताण कमी होईल.